

De dag dat het zonlicht niet meer scheen 20 jaar geleden barstte de dioxinecrisis uit

tekst en beeld: Luc Maertens, Clem Reynders en fotoarchief "Pluimvee"

In mei 1999 daverde onze pluimveesector op haar grondvesten. Het uitbreken van dioxinecrisis leek het voortbestaan van onze sector te bedreigen.

De gevolgen van de crisis waren zowel op economisch als op politiek vlak niet te overzien. Ministers moesten ontslag nemen, pluimveeproducten werden geweerd en vernietigd, winkelrekken lagen er troosteloos bij, miljoenen dieren werden preventief opgeruimd. Het leek wel oorlog! De totale impact op onze economie werd ingeschat op 1,5 miljard euro.

In ons boek "Nooit Vleugellam", een overzicht van de geschiedenis van de Vlaamse pluimveehouderij, werd die 27ste mei 1999 omschreven als "de dag dat het zonlicht niet meer scheen". Een cynische knipoog naar de toenmalige gelijknamige hit van John Terra.

De dioxinecrisis resulteerde in ruim 26.000 dossiers en onnoemlijk menselijk leed. 20 jaar na die noodlottige meimaand blikken we terug op deze crisis en praten we met enkele hoofdrolspelers en pluimveehouders.

Hoe het begon

Voor het begin van de dioxinecrisis moeten we teruggaan naar januari 1999. Eerst willen we toch even stellen dat er, naargelang de bron, verschillende versies bestaan over het ontstaan van de crisis. Maar we gaan hier enkel de meest bekende versie beknopt vermelden.

Vetsmelter Verkest, uit Grammene (Deinze), was zowel actief met gesmolten vetten voor gebruik in diervoeding als met technische vetten bestemd voor de chemische industrie. Technische vetten, veelal ook van dierlijke oorsprong, mogen niet gebruikt worden in de diervoeding omdat o.a. de samenstelling en oorsprong van deze mengsels niet geschikt zijn of gegarandeerd kunnen worden. De frituurvetten die opgehaald worden op containerparken vallen onder deze categorie.

Naast het zelf produceren van gesmolten vetten, betrof Verkest o.a. van het Waalse vetverwerkingsbedrijf Fogras

Miljoenen kippen werden geruimd, winkelrekken leeggemaakt ... de sector was een puinhoop en de politieke gevolgen waren groot met ontslag ministers en het effect op de verkiezingsuitslag. De mogelijke impact op de volksgezondheid was en is moeilijk in te schatten.

frituurvetten. Uit onderzoek is gebleken dat deze vetten niet steeds bij de technische vetten terecht kwamen maar eveneens lucratief 'verdund' werden aangewend bij de dierlijke vetten bestemd voor de veevoeding.

Eén (?) van de aangevoerde leveringen van Fogras was sterk gecontamineerd met PCB's. Om de concentratie van giftige stoffen sterk te verlagen werd de levering vermengd met andere vetten. Vervolgens werd het nieuwe eindproduct aan minstens een tiental veevoederfabrikanten geleverd waardoor het op grote schaal, bij meer dan 2.000 pluimvee- en varkensbedrijven, terecht kwam. Een lading "onverdunde besmette" frituurolie is zelfs in opdracht van Verkest rechtstreeks door Fogras aan de veevoederfirma geleverd.

Hoe de aangeleverde frituurolie van Fogras gecontamineerd werd is niet duidelijk. Maar op containerparken werd er (te) weinig aandacht besteed aan het strikt gescheiden houden

van frituurolie en oude motorolie. Onderzoek toonde aan dat transformatorolie met extreem hoge gehaltes PCB's aan de basis lag. Wie deze bij de frituurolie gekapt heeft en met welke intentie is nooit achterhaald.

Verkest werd wel veroordeeld voor "bedrog in koopwaar" omdat gezuiverde frituurolie als dierlijk vet verkocht werd aan verscheidene veevoederfabrikanten. En frituurolie stond toen niet op de lijst met aanvaarde voedergrondstoffen.

Problemen bij de moederdieren en broeierijen

Tot daar de feiten. Eind januari stelde een West-Vlaams veevoederbedrijf (Voeders De Brabander) bij klanten met moederdieren een dramatische achteruitgang van de leg vast. De uitkipping van eieren van deze tomen was zeer slecht en veel kuikens geraakten niet uit het ei, hadden een afwijking of waren zeer zwak. Nutritionist Jan Van Ginderachter voelde meteen dat er iets abnormaal aan de gang was. Hij nam stalen van de grondstoffen en van de kippen en schakelde diverse deskundige labo's in. Maar alle analyses op nutriënten, vitaminen, mineralen en dergelijke bleken normaal en ook ziekte kon uitgesloten worden.

De speurtocht om de oorzaak van het probleem te vinden, dat vooral bij moederdierbedrijven en broeierijen acuut was, werd verder gezet. Hoe op het dioxinespoor gekomen werd, hier verwijzen we naar het interview met Jan Van Ginderachter in deze katern.

Naar aanleiding van het dioxineschandaal is in 2000 het boek verschenen van Siel Van Der Donck (bij Roularta/Scoop), de BRT journaliste die de zaak in de pers bracht en er zich in vastbeet. Zowel de chronologie van de feiten, de speurtocht naar de oorzaak, de rol van de overheidsambtenaren, de politieke crisis, de gezondheidsdiscussie, dioxine of PCB's, de parlementaire onderzoekscommissie en de 'complottheorieën' komen er uitvoerig in aan bod.

Stalen van verdacht voeder en buikvet van moederdieren werden naar een Nederlands labo opgestuurd, zowat het enige die dan dioxine kon bepalen. De resultaten lieten aanvankelijk op zich wachten maar in april werd het vermoeden bevestigd: dioxines in het veevoeder. Het ging niet om een bescheiden overschrijding van de norm maar om dramatische hoge waarden.

Nog dezelfde dag werd de dienst Grondstoffeninspectie van het Ministerie van Landbouw op de hoogte gesteld. Ook het Ministerie van Volksgezondheid werd verwittigd. Na deze vaststelling lag de bal in het kamp van de overheid, de regering en de bevoegde ministers.

Angst voor de verkiezingen

Het nieuws moest zo snel mogelijk publiek gemaakt worden en ook de maatregelen om de volksgezondheid te beschermen. Maar ons land maakte zich op voor de verkiezingen! Het nieuws van een ernstige voedselvergiftiging de wereld instuuren leek zo vlak voor de stembusgang niet opportuun. Er werden wel bedrijven geblokkeerd maar voor de rest bleef het stil totdat VRT-journaliste Siel Van der Donck op 27 mei met het nieuws uitpakte. Het feit dat de besmetting al weken eerder werd vastgesteld zorgde voor consternatie bij de bevolking die de politiek verantwoordelijk achtte. Nu kwam er wel reactie. Honderden pluimvee-, varkens- en rundveebedrijven werden geblokkeerd. Winkelrekken met de geïsoleerde voedingsproducten werden leeggehaald. De productie van koekjes, pralines en vleeswaren werd stilgelegd. Europa bemoeide zich snel met de crisis en oordeelde dat 17.000 bedrijven hun productie moesten staken. Enkel na het aantonen van negatieve tests mochten ze de productie hervatten.

Het werd de bevoegde ministers zwaar aangewreven dat ze al een maand op de hoogte waren van de besmetting. De kritiek was dan ook ongenadig. Karel Pinxten, toenmalig Minister van Landbouw, moest samen met Marcel Colla (Volksgezondheid) aftreden. De CVP (de huidige CD&V) was, met Jean-Luc Dehaene aan het hoofd, enkele weken later de grote verliezer van de verkiezingen en belandde voor het eerst in 40 jaar op de oppositiebanken.

Volgens schattingen kostte de crisis ons land 1,5 miljard euro.

Door het trage en lakse optreden van hun administraties met de dioxine (PCB's) vervuiling en hun persoonlijke miscommunicatie (besmetting niet enkel in vet maar het eerst vastgesteld in kippenvet), werden beide betrokken ministers (K. Pinxten, Landbouw en M. Colla, Volksgezondheid) snel tot aftreden gedwongen en betekende het zowat het einde van hun politieke carrière.

Bouwen aan nieuwe structuren

In 1999 was Hubert Bossuyt voorzitter van de Landsbond. Hij leidde tijdens het uitbreken van de dioxinecrisis al drie jaar onze organisatie.

Hubert maakte de crisis dus van op de eerste rij mee. Hij ont-popte zich in die periode tot een uitstekende communicator. Hij werd snel een van de belangrijkste aanspreekpunten voor de media die door Hubert deskundig werden geïnformeerd en voorgelicht. Tijdens de crisis werden uiteraard door de Landsbond verschillende vergaderingen belegd en was de Landsbond prominent aanwezig tijdens een grote betoging in Brussel.

Voor onze organisatie had de dioxinecrisis grote gevolgen. De crisis bracht duidelijk aan het licht dat onze organisatie nood had aan een professionele structuur en dito communicatiebeleid. Het op de rails zetten van een nieuwe structuur met vast secretariaat dat over de nodige financiële middelen kon beschikken was een van de grote verdiensten van Hubert Bossuyt.

Om de communicatie met de achterban te verbeteren creëerde ons blad Pluimvee, als eerste landbouwtijdschrift in ons land, een website. Het was bij de start een bescheiden site met naast de wekelijkse noteringen van Kruishoutem en Deinze wat praktische informatie over het verloop van de dioxinecrisis. De domeinnaam "Pluimvee" is sinds de dioxinecrisis nog altijd onlosmakelijk verbonden met onze organisatie.

Enorme impact

De impact van de dioxinecrisis was groot. Enkele cijfers: 7 miljoen kippen en 60.000 varkens werden opgeruimd. Plus minus 2.000 pluimvee- en varkensbedrijven werden maandenlang geblokkeerd. Een groot deel van de vleeshandel werd verstoord. Duizenden tonnen vlees werden vernietigd. Pluimvee- en zuivelproducten werden preventief uit de winkelrekken verwijderd. De export van pluimveevlees en eieren viel stil. De Belgische export daalde dramatisch. Voor dierlijke producten bedroeg de daling 31%. Zelfs heel wat tuinbouwproducten deelden in de klappen. Door de dioxinecrisis kwam in feite de ganse landbouwsector in opspraak. De imagoschade was groot.

Bovendien ontbrak een crisiscommunicatie. Maar de crisis zette de sector ook aan het denken. De dioxinecrisis leidde rechtstreeks tot de oprichting van het FAVV.

De toenmalige kabinetschef van Landbouw (Piet Vanthemsche) zwom als een 'vis in het water' tijdens de dioxinecrisis. Hij overleefde de crisis en leidde het kabinet van de volgende Minister (Gabriels) mee door de afhandeling van de crisis. Goed twee jaar na het uitbreken van de crisis werd

het voedselagentschap (FAVV) geïnstalleerd en was hij er gedurende vier jaar de eerste gedelegeerd bestuurder van. Tussen 2008 en 2015 leidde hij de Boerenbond.

Jaak Gabriels behandelt de dossiers

Om de schadegevallen af te handelen moest er een dioxine-wet goedgekeurd worden. Uitgangspunt was een vergoeding van 100 procent. Om de dossiers vlot af te werken werden 57 tijdelijke krachten aangeworven.

Jaak Gabriels (VLD), die Karel Pinxten als Minister van Landbouw had opgevolgd, beloofde snel werk te maken van de afhandeling van de dossiers. Eind '99 werden inderdaad de eerste vergoedingen uitbetaald maar de meeste pluimveehouders moesten nog tot een heel stuk in 2000 op tegemoetkoming wachten.

Rechtszaak

De dioxinecrisis ligt 20 jaar achter ons maar op juridisch vlak werd de zaak pas in 2018, nadat er al een eerste uitspraak op burgerlijk gebied was geweest in 2013, afgehandeld. De betrokkenen hadden topadvocaat Hans Rieder ingeschakeld. Bedragen en schuldvorderingen vlogen over en weer. Van uitstel dreigde afstel te komen. Totdat de Gentse correctionele rechtbank vetsmelter Verkest in september 2018 veroordeelde tot het betalen van 24 miljoen euro aan het FAVV. Over de schadevergoeding van de andere partijen werd toen geen uitspraak gedaan. Het Vlaams Gewest en de Belgische Staat claimden nog een bedrag van respectievelijk 149 en 236 miljoen euro. Helemaal afgesloten is het dossier nog altijd niet. Want o.a. de schadevergoeding aan de betrokken veevoederfirma is nog steeds niet uitbetaald.

Dioxine of PCB's ?

Wat **dioxine** betreft, is er geen discussie omtrent de zeer schadelijke gezondheidseffecten. Denk maar aan de Vietnam oorlog met de inzet van het 'ontbladeringsmiddel' *Agent Orange* of de ramp in het Noord-Italiaanse Seveso in 1976 waarbij telkens grote hoeveelheden dioxine vrijkwamen met catastrofale gevolgen.

PCB's (polychloorbifenylen) zijn vetoplosbaar (!), zowat onontvlambaar, en slecht geleidend voor elektriciteit en uitermate geschikt als koelvloeistof (transformatoren !). Ze werden massaal ingezet in transformatoren en condensatoren en enorme hoeveelheden zijn in het milieu terecht gekomen. Een Europees verbod kwam er in 1991 maar dit luidde een recyclageprobleem in ... en veel van deze olie is op containerparken bij andere oliën terecht gekomen. PCB's zijn eenvoudigst voor te stellen als een zeer grote familie van verwante moleculen (conegeren). In die familie zitten er een aantal die dioxinewerkingen hebben, namelijk die menselijke of dierlijke cellen verstoren (kanker induceren).

Om het gezondheidsrisico in te schatten van de 'dioxinecrisis' moet er een som gemaakt worden van al de risico's van de aangetroffen conegeren en hun concentratie. Een discussie waarover zelfs experts het niet eens zijn. En om het nog moeilijker te maken, in de tanks van Verkest werd ook dioxine vervuiling vastgesteld. Dus de dioxinecrisis louter als een PCB contaminatie bestempelen is zeker ook niet correct.